

WIJ, DE OVERLEVENDEN

Tash Aw

Wij, de overlevenden

Vertaald door
Paul van der Lecq

2019
DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van het
Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Copyright © 2019 Tash Aw
Copyright Nederlandse vertaling © 2019 Paul van der Lecq
Oorspronkelijke titel *We, the Survivors*
Oorspronkelijke uitgever Fourth Estate, Londen
Omslagontwerp Pankra
Omslagbeeld © Joseph Lee, *Untitled*, 2018
Foto auteur Stacy Liu
Vormgeving binnenwerk Perfect Service, Schoonhoven
Druk Bariet Ten Brink, Meppel
ISBN 978 94 031 5940 9
NUR 302

debezigebij.nl

Voor Francis

‘Daar kregen we ook onze eerste klappen; en dat was zo nieuw en zo onzinnig dat we geen pijn voelden, lichamelijk noch geestelijk. Alleen maar een gevoel van verbijstering: hoe kun je zonder woede een ander mens slaan?’

Primo Levi, *Is dit een mens* (vertaling Frida Vogels)

I

OKTOBER

2 oktober

Je wil dat ik vertel over het leven, maar ik heb het alleen gehad over wat fout ging, alsof dat een en hetzelfde is, of die twee dingen zo nauw met elkaar zijn verstrengeld dat ik ze niet van elkaar kan scheiden, als de bomen die je ziet groeien in de vervallen huizen van de oude stad. Wortels die zich vastklampen aan de buitenkant van de muren en ervoor zorgen dat de bakstenen, de keien en de verf aan elkaar blijven hangen, takken die zich een weg banen door de gaten in het dak. Soms kun je nauwelijks nog van een dak spreken, er is bijna niks van over, alleen nog wat kapotte kleidakpannen of roestig tin dat dankzij het gebladerte op zijn plek blijft zitten. Een paar kilometer buiten het dorp, aan de andere kant van Kapar, in de richting van de kust, staat een winkel met een paar zuilen ervoor waar zich de wortels van een vijgenboom omheen hebben geslagen en het hele pand is met bovenwoning en al door die boom opgeslokt; de deuropening is niet meer dan een schimmig gat dat toegang geeft tot het hart van een enorme wirwar aan bladeren. Waar eindigt het huis en begint de boom? Welke van de twee is in leven en welke is dood? Maar op de begane grond zie je een werkplaats of een winkel, een of andere zaak waar een oude kerel voor twintig dollar je banden oplapt. Of er staat een drukpers waarmee van die goedkope reclamefoldertjes worden gemaakt voor een of andere opheffingsuitverkoop in het plaatselijk winkelcentrum. Of er zit een banketbakker met niet

meer dan twee stukjes *kuih lapis* die al drie weken in de koelvitrine liggen. Op de plank liggen pakken koekjes, gehuld in het stof dat is overgewaaid van een nabijgelegen bouwplaats, waar ze een nieuwe spoorbaan aanleggen, een winkelcentrum of god weet wat. Die mensen hebben al in geen twintig jaar een fatsoenlijk inkomen verdiend. Ze zijn vijfenzeventig of tachtig jaar oud. Ze leven nog, maar hun zaak is overgenomen door een boom. Moet je eens indenken.

Die nacht, na de moord – of de *dood door schuld zonder voorbedachten rade*, zoals jij het zo netjes zegt – liep ik urenlang door het donker. Ik zou niet weten hoe lang. Ik probeerde mijn tijdsbesef niet te verliezen, keek telkens in de lucht of het al ochtend werd, ging zelfs sneller lopen zodat elke stap een hele seconde duurde, als de klok hier aan de muur die zo snel lijkt te gaan. Tik, tik, tik. Maar in die nacht werd elk van die secondes uitgerekt tot een hele minuut en elke minuut leek wel een eeuwigheid, en er was niks wat ik kon doen om het te versnellen.

Mijn hemd was nat – niet gewoon klam, maar echt doorweekt – en plakte als een tweede huid aan mijn rug, behalve dat die huid niet van mij was, maar van een ander levend wezen, als een koude, zware last. Terwijl ik almaar verder wegliep van wat ik nu de *plaats delict* noem (maar toen niet, het was gewoon een donkere plek aan de rivier, inwisselbaar met elke andere plek), spitste ik mijn oren en verwachtte elk moment de sirenes van politieauto's te horen. Ik dacht steeds: ze komen me halen, dit is het einde, de mata pakken me op en gooien me voorgoed in de gevangenis. Ik zei hardop: je kunt het wel schudden, het is voorbij. Het had iets geruststellends om mijn eigen stem te horen. Ik was nog nooit ergens zo zeker van geweest. De politie zou komen, ik verdween achter slot en grendel, en vanaf dat moment zouden al mijn dagen aan elkaar gelijk zijn. Het vooruitzicht om de rest van mijn leven in een kleine lege cel te zitten

met niks aan mijn hoofd, het idee van zo'n leven, dat gaf me troost. Elke ochtend als ik wakker werd zou ik tegen dezelfde vier muren aankijken als toen ik de avond ervoor in slaap was gevallen. Er zou nooit meer iets veranderen. De kleren die ik droeg, hoeveel uur per dag ik sliep, hoe vaak ik te eten kreeg, wanneer ik me kon wassen en kon poepen: het zou allemaal voor me besloten worden, net als voor al die anderen. Iemand zou mijn leven overnemen en daarmee was het einde verhaal. Deels zou ik nog steeds willen dat het zo was gelopen.

Ik liep door het hoge gras, dat stug was en scherp en langs mijn benen striemde, helemaal tot aan mijn knieën. Het was warm, ik droeg een korte broek, mijn huid begon te branden. Twee of drie keer stak ik een brug over en dwaalde verder langs de andere kant van het water. Eerst zocht ik mijn auto, maar al snel drong tot me door dat ik zo ver mogelijk bij de plaats van het misdrijf vandaan wilde komen. Het probleem was alleen dat ik niet meer precies wist waar het was gebeurd. Op zeker moment voelde ik modder tussen mijn tenen en drong tot me door dat ik een sandaal kwijt was, die moest ergens in de zompige grond zijn blijven steken, en dus trapte ik mijn andere sandaal ook maar uit en liep blootsvoets verder. Het was laat, maar niet zo laat dat er geen auto's meer reden over de snelwegen verderop en de bruggen waar ik onderdoor kwam. Hun koplampen schenen zo nu en dan op de kruinen van de bomen en dan doemden er ineens allerlei details boven me op, dingen die me niet zouden zijn opgevallen als ik daar overdag liep: vliegers met glimlachende vogelsnuiten die verstrikt zaten tussen de takken, of ontelbare plastic tasjes die daar hingen als spookachtig opbollend fruit.

Soms zag ik midden op de rivier vreemde dingen drijven. Omgevallen boomstammen en struiken die ergens stroomopwaarts in een storm waren ontworteld, aan elkaar geklit tot

enorme vlotten die de indruk maakten van een mythisch beest uit *De reis naar het Westen*, het soort onzin dat volwassenen aan kinderen vertellen om ze zo bang te maken dat ze zich netjes gedragen, maar dat niemand serieus neemt, zelfs een kind niet – welk kind gelooft nu echt in een insect met negen hoofden? –, totdat hij op een avond in zijn eentje langs een rivier loopt en dan lijken die demonen angstaanjagend echt. Ik zag ook hier en daar een dood beest dat was blijven hangen in de rietstengels waar ik langsliep, helemaal gezwollen, zodat ik niet eens zag wat het was, het kon een kat zijn of een aap. Beesten die zo lang in het water hebben gelegen, beginnen hun vorm te verliezen, hun gedaantes worden vager, totdat ze nog onmogelijk uit elkaar te houden zijn.

Mijn arm deed pijn en ik liep raar, ik kon de ene kant van mijn lichaam makkelijker bewegen dan de andere. Het drong tot me door dat ik nog steeds het stuk hout vasthield, de afgebroken tak die kort daarvoor nog zo licht had aangevoeld, maar nu wel vijftig kilo zwaar leek. Tijdens de rechtszaak, toen ze spraken over *het moordwapen dat nooit is teruggevonden*, herinnerde ik me het klamme eind hout van meer dan een halve meter lang dat ik die nacht had vastgehouden. Het was niet meer dan een tak. Een paar uur tevoren, toen ik die man een eerste dreun had verkocht, leek het niks voor te stellen, ik ging ervan uit dat je daar echt niemand pijn mee kon doen. Ik verwachtte dat het in stukken zou breken, dat die vent zou lachen om het belachelijke wapen waar ik mee aan kwam zetten. Maar nu voelde het alsof ik een complete boom droeg, met het gewicht van de wereld dat zich vastklampte aan zijn wortels. Ik strekte mijn arm om hem ver van me af te gooien, midden in de rivier, maar ineens voelde ik dat alle kracht uit mijn lichaam was verdwenen. Het hout ontglipte me en viel amper een meter verder op de grond.

Na een tijdje drong tot me door dat de politie niet kwam. Niemand zou achter me aan komen. Die nacht niet, de volgende dag niet, misschien wel wekenlang niet. Uiteindelijk hebben ze er meer dan twee maanden voor nodig gehad om me te komen arresteren, maar dat wist je al. Je weet ook waarom het zo lang duurde. Een dergelijk slachtoffer, daar kan de politie zich niet druk om maken. Ach ja, zo eentje. Een vreemdeling. Een illegaal. Iemand met een donkere huid.

Bangla, Myanmar, Nepal. Voor de politie is het één pot nat. Al is het Afrika. Het is alsof ze allemaal uit hetzelfde naamloze werelddeel komen. In de tijd dat ik nog in Puchong woonde, zag ik eens een groepje mensen uit Afrika langs de kant van de weg, minstens tien man. Sommigen zaten op de stoep, anderen stonden te lachen, maakten grapjes, dronken bier en sterke drank. Een paar van hen dansten, ze hadden een grote draagbare radio die zo hard stond dat ik mijn eigen muziek bijna niet kon horen. Ik luisterde naar Jacky Cheung op mijn telefoon. In die tijd had je alleen nog van die kleine Sony Ericssons waarop al die liedjes krakerig klonken, alsof je naar een radiozender uit een ver land luisterde. Je bent misschien te jong om je zo'n toestel nog te herinneren. Ik stond bij de 7-Eleven aan de overkant van de weg een Ramly-burger te eten met Keong. Ik spreek nu over zo'n zeventien, achttien, misschien wel twintig jaar geleden. Toen waren er nog niet zoveel Afrikanen. Mensen hadden geen idee wie ze waren, waar ze vandaan kwamen, wat ze hier te zoeken hadden. Als je vroeg wat mensen wisten van Afrika, dan zeiden ze: *leeuwen*.

Keong keek op zijn telefoon alsof het hem allemaal niet boeide, alsof hij was opgegroeid tussen de zwarte mensen. Maar hij kon niet nalaten er iets van te zeggen. *Wahlau, Muhammad Ali heeft al zijn vriendjes meegenomen!* Ik weet nog dat ik erom lachte, ook al vond ik het niet echt grappig. Ik zal zelf ook wel

iets dergelijks hebben gezegd. Het is zo lang geleden, ik weet het niet meer. Er stond een windje die avond, dat weet ik nog wel. Naast ons was een oude koopman uit India bezig zijn kraam op te ruimen. Hij had bijna niks verkocht, er waren weinig mensen op straat. ‘Elke vrijdagavond,’ zei hij. ‘Elke week komen ze herrie schoppen. De vrijdag hoort een heilige dag te zijn, maar ze hebben nergens respect voor, deze *jongens*.’ Eigenlijk zei hij geen *jongens*, maar *Mat Hitam*. Laat ik dat maar niet vertalen.

Ik zei: ‘Ze komen uit Nigeria.’ Ik had een artikel gezien in de *Nanyang Siang Pau* over Nigeriaanse studenten die naar Maleisië waren gekomen om te studeren en zich vervolgens in de schulden staken, waarna ze geen geld meer hadden voor de terugreis naar huis. Ik weet nog dat ik dacht: je moet wel heel wanhopig zijn om hier te komen studeren.

‘Hou toch op,’ zei Keong. ‘Nigeria aan me reet. Jij weet daar niks van.’

Ik keek naar ze en kreeg het gevoel dat ze door de stad rondzweefden zonder ook maar ergens aan vast te zitten. Alleen hun muziek leek iets werkelijks, een band met hun land van herkomst. Daarom stond die ook zo hard, dacht ik. Maar ze waren duizenden kilometers van huis en iets in de manier waarop ze met elkaar spraken, over de muziek heen schreeuwden en in die halfdonkere straat stonden te lachen, deed me beseffen dat ze waarschijnlijk nooit meer zouden terugkeren naar waar ze vandaan kwamen. En ineens dacht ik: *Ik ben net als zij, ik zweef door het leven*.

‘Wat de fuck,’ zei Keong. Er klonk iets van opwinding in zijn stem. Twee jongens uit de groep waren met elkaar gaan vechten, het soort worsteling dat je krijgt als mensen dronken zijn, je kunt het niet eens vechten noemen, je klampt je aan elkaar vast en tuimelt dan op straat. Er kwam een auto langs die moest uitwijken. De bestuurder bleef maar op zijn claxon

drukken, hij reed in een Kancil en het getoeter toen hij doorreed klonk iel, alsof hij zo'n goedkope speelgoedclaxon had van de avondmarkt. We moesten lachen. Een paar minuten later stonden die lui alweer grappen te maken en te praten alsof er niks aan de hand was. We keken niet meer naar ze om, ze waren niks bijzonders, ze waren net als wij en hingen daar maar een beetje rond met vrienden. Keong stond te sms'en met zijn nieuwe vriendin en las haar berichten hardop aan me voor. Hij overdreef natuurlijk, ik snapte best wel dat ze hem heus niet de knapste vent op aarde vond. Ik ben er zelfs van overtuigd dat ze niet bestond, maar ik speelde het spelletje mee, zoals je dat doet met oude vrienden. Je toont je belangstelling, ook al liegen ze.

Maar ineens klonk er kabaal, er werd weer geschreeuwd. We keken op van onze telefoons en zagen dat de Nigeriaanse jongens werden omsingeld door drie politieauto's en drie onge Markeerde wagens. Er stonden zoveel smerissen, het was niet te tellen. Iemand werd tegen een auto geduwd. Ik hoorde hem roepen in het Engels: *Geen drugs geen drugs ik heb niks!* Maar hij werd in de boeien geslagen en hij moest net als een aantal van zijn kornuiten op de stoep gaan zitten. De Nigerianen maakten eerst heibel, schreeuwden tegen de agenten. Het waren grote kerels, veel groter dan wij, en misschien dachten ze zich eruit te kunnen redden door flink herrie te schoppen, maar dan kenden ze de politie niet. Ik kon niet zien wat er gebeurde, er stonden te veel mensen voor, maar ineens werd alles stil en een van die lui lag op de grond met een arm over zijn hoofd en zijn andere arm gestrekt alsof hij iets wilde pakken. Hij lag doodstil. Na een tijdje begonnen er een paar te smeken, dat hoorden we van de overkant. Hun stemmen klonken zacht en indringend en almaar lager elke keer als ze *alstublieft* zeiden. *Alstublieft*. Hun stemmen gaven me het gevoel dat de grond onder mijn voeten verdween en ik in een afgrond stortte. Ik wilde dat het ophield.

‘Betaal nou maar gewoon,’ zei Keong. ‘Haal die verdomde duiten uit je zak. *Gewoon dokken.*’ Maar we beseften dat ze geen smeergeld konden betalen. Ik weet zeker dat ze net zo goed wisten hoe het werkt als wij, maar ze hadden het gewoon niet. Keong schudde zijn hoofd. ‘*Aiyo cham lor*, vrienden, dat wordt een nachtje brommen.’ Als je bent opgegroeid in een omgeving als de onze, dan weet je wat je te wachten staat.

Er kwam een grote bestelwagen van de politie en alle Nigerianen werden opgepakt. Intussen stak een van de smerissen de straat over om sigaretten te kopen. We vroegen hem wat er aan de hand was. Hij zei: ‘De wijkbewoners. We willen geen Mat Hitam hier op straat.’ Hij stak een sigaret op met een zilveren zippo. ‘We zijn net de gemeentelijke vuilnisdienst. We komen alle zooi opruimen.’

We lachten hardop, alsof we dikke maatjes waren. *Ja hoor, ruim die hele zooi maar op.* Ik kan me niet herinneren wat we nog meer zeiden, welke grapjes we maakten, maar waar het om ging, was de politie het idee te geven dat we aan hun kant stonden. We wisten dat ze ons die avond niet zouden lastigval- len, dat ze meer in anderen waren geïnteresseerd. Ik was jong en dacht al te weten hoe het eraan toeging op de wereld. Maar die avond drong de waarheid tot me door, als de woorden uit een liedje van een buitenlander. De melodie kun je dromen, maar de woorden zijn nauwelijks te verstaan, je hoort alleen wat flarden Engels hier en daar, je zingt een paar regels mee van het refrein en snapt zo ongeveer waar het over gaat, maar dan komt er een moment dat iemand uitleg geeft en ineens valt alles op zijn plek, je kunt het van begin tot eind volgen. Het is niet meer gewoon een aardig deuntje, het betekent iets, en die avond kwam de boodschap over: als je een donkere huid hebt en je bent een vreemdeling, dan wil niemand iets van je weten. Wie zou navraag doen als je in de gevangenis van Sungai Buloh

werd gegooid? Of als je in een rivier viel en langzaam naar de bodem zonk? Niemand zou erachteraan gaan. Of pas wanneer het veel te laat was.

Ik weet niet waarom ik je dit allemaal zeg. Ik neem aan dat ik na al die jaren die ideeën weleens kwijt wil. Dat is wat je me vroeg, meteen aan het begin al. Laat je door niks weerhouden, wees zo eerlijk en openhartig mogelijk. Vertel het maar, zei je. Ik zal geen oordeel uitspreken. Dus doe ik dat. Ik vertel het gewoon.

4 oktober

Tegenwoordig heb ik niks te klagen. Elke dag verloopt hetzelfde en dat is een zegen. Mensen van nu denken dat alleen afwisseling hun leven zin geeft, maar ze vergeten dat ook routine een voorrecht is. Geen stoorzenders, geen krankzinnige hoogte- en dieptepunten, geen verdriet of angst... gelijkmatigheid heeft iets goddelijks, vind je niet? Het is een geschenk van de goden. Ik voel me gezegend. Ik leef van mijn spaargeld, het kleine beetje dat ik kreeg voor mijn huis in Taman Bestari, waar ik met mijn vrouw heb gewoond. Tot mijn verbazing was het na mijn vrijlating nog steeds wel wat waard, en dus heb ik het verkocht en ben ik hier terechtgekomen, in een bescheiden woning met maar twee kleine slaapkamers, een eindje uit het centrum. Twee keer per week komt hier iemand van de kerk een voedselpakket langsbrengen, basisbenodigdheden met een paar extraatjes, en de enkele keer dat ik daar niet mee uitkom, kan ik altijd nog gaan praten met iemand van de kerk en dan krijg ik meestal nog wat crackers en een restje gebakken rijst, afhankelijk van wat ze in de keuken hebben liggen. 'Harvest Assembly', zo heet het. Ik kom er nu al bijna zes jaar, sinds mijn ontslag uit de gevangenis.

Daarnaast krijg ik van tijd tot tijd een kleine toelage van een Chinese liefdadigheidsinstelling. De L-Foundation, die ken je vast wel. Dat is zo gekomen via de advocaat die een schadevergoeding probeerde los te peuteren van de dienst Justitiële

Inrichtingen, vanwege het letsel dat ik in de gevangenis opliep, wat natuurlijk niks heeft opgeleverd. Dat had ik ze van tevoren wel kunnen vertellen. Er heeft toch zeker geen mens ooit een schadevergoeding gekregen van de politie of het gevangeniswezen? Maar vanwege de inspanningen van die advocaat hoorde iemand van mijn zaak, al kon je die niet echt geruchtmakend noemen, de kranten waren er al klaar mee. Iemand kreeg medelijden, hoewel God weet dat ik het nu niet bepaald had verdiend. Voordat ik het wist, werd me een cheque toegestuurd voor zeshonderd ringgit. Jou lijkt dat misschien niks, maar voor mij is het veel. Ik dacht dat het eenmalig was, ik was er blij mee, maar die cheques blijven komen, niet regelmatig, maar wel zo af en toe, onaangekondigd en zonder opgaaf van redenen. Soms is het tweehonderdvijftig ringgit, soms vierhonderd. Op zulke dagen loop ik naar de bushalte en ga ik de stad in, waar ik vlak voor sluitingstijd zo'n ouderwetse *bak kut teh*-tent binnenloop en een uitgebreid ontbijt bestel, om daarna te gaan rondwalen door Little India. Soms kies ik ervoor om naar de nieuwe stad te gaan en een paar uur in een winkelcentrum rond te hangen, meestal is dat Klang Parade. Ik trakteer mezelf op een maaltijd bij Texas Chicken en bestel dan altijd hetzelfde, een Mexicana-burger met honing-boterbroodjes. Ik denk weleens dat ik best wat avontuurlijker mag zijn en iets anders moet proberen, die jalapeñobommen zien er echt geweldig uit. Bommen! Dat klinkt verrukkelijk. Maar dan denk ik: als ik ze nu eens niet lekker vind? Iets anders uitproberen, daar word ik nerveus van. Ik wil een leuke dag, ik wil me ontspannen, ik wil dat alles rimpelloos verloopt en dat er niks verandert.

Ik kijk naar de tieners in schooluniform die gebraden kip delen en elkaar foto's laten zien op hun telefoon. Die jongens doen stoer, ze slaan dezelfde taal uit als ik op hun leeftijd, je weet wel, van die vloeken in het Kantonees, heel grof en agressief; als je

mij en m'n vrienden op hun leeftijd had horen praten, zou je waarschijnlijk een tafeltje zijn opgeschoven. Maar deze jongens zijn anders dan ik vroeger, ze komen uit de nieuwbouwwijken daar in de buurt, uit een nette familie. Ze zijn veertien of vijftien, maar nog kinderen, na schooltijd ontspannen ze zich in het winkelcentrum en doen ze spelletjes op hun telefoon. Zelfs na een hele dag op school ziet hun uniform er schoongewassen uit, niet verkreukeld of grijs van het zweet, je zou bijna denken dat hun witte overhemden gesteven zijn. Ze hoeven zich nergens zorgen om te maken en op een vreemde manier maakt hun geluk dat ik mijn onschuld hervind, mijn vertrouwen. Dat zijn bijzondere dagen, daar in de stad. Ik heb geld op zak, ik voel me onafhankelijk en vrij, al is het maar voor een dag of twee. Dat is wat ik aan die cheques overhoud: een dagje vrijheid. Ik bid nooit en koester ook nooit enige ijdele hoop, ze komen gewoon. Zo gaat God te werk, naar ik aanneem. Het komt altijd als een verrassing, als een geschenk.

Vanwege het letsel dat ik in de gevangenis heb opgelopen kan ik niet werken. Ik loop nog steeds een beetje mank, zoals je ziet, hoewel het niet echt opvalt zolang ik het kalm aan doe. Je ziet het pas als ik haast heb, als ik de bus moet halen bijvoorbeeld en mijn benen zich niet bewegen zoals ik wil. Mijn hersens zeggen hop, hop, hop en de eerste seconden denk ik dat het moet lukken, ik geloof echt dat ik kan opstaan om een sprintje te trekken, maar mijn been sleept gewoon achter me aan. Pas dan merk ik dat ik behoorlijk mank loop, dat mijn lichaam naar links en naar rechts slingert. Ik kan ook niet meer zoals vroeger van die zware dingen tillen. Daar stond ik ooit om bekend. Toen ik jong was daagden de jongens met wie ik werkte in de fabriek me weleens uit, ze wilden weleens zien hoeveel kratten vis ik kon tillen, en ze keken er altijd weer van op, ik ben immers aan de kleine kant. Het zijn mijn korte, stevige benen

die maken dat ik mijn balans houd. Mensen zeggen dat het in de familie zit, eerdere generaties Hokkein hadden gedrongen bovenbenen en kuiten nodig om rijst te planten, thee te oogsten en wat ze tweehonderd jaar geleden allemaal nog meer deden in het zuiden van China, maar ach, wat doet het ertoe. Ik weet alleen dat mijn benen me altijd goed van pas kwamen, voor ik in de gevangenis kwam. [*Valt even stil.*] Het komt door een zenuw in mijn rug en heeft iets met mijn ruggengraat te maken, maar echt begrijpen doe ik het niet. De dokters in het ziekenhuis lieten me röntgenfoto's zien, maar ik zag alleen de grijswitte vormen van m'n botten. Ze konden het wel verhelpen, maar dan moest ik naar een privékliniek in KL voor een operatie, en wie kan zich zoiets veroorloven vandaag de dag? Ik moest erom lachen en zei: 'Zolang ik geen invalide ben, kan ik er wel mee leven, goed?' Iemand van de kerk opperde dat ik ander werk kon gaan zoeken, iets waar geen handenarbeid aan te pas kwam, maar ja, het werk dat je in een comfortabele kantoorstoel kunt doen, daar heb je tegenwoordig diploma's en getuigschriften voor nodig en god weet wat nog meer, en die heb ik niet. Ik was nooit heel goed op school.

Nog maar een jaar nadat ik uit de gevangenis kwam vond een van de andere kerkgangers een baantje voor me in een familiebedrijf, een handelsfirma die goederen uit China importeert en distribueert. Ik kreeg een mooi bureau, er was airco op kantoor en ik hoefde de telefoon niet op te nemen en ook geen onbekenden te woord te staan. Ik moest alleen optelsommen maken, echt een luizenbaantje, niks is duidelijker en eenvoudiger dan cijfers. Ik zorgde ervoor dat de facturen klopten, ik controleerde kwitanties, van die dingen. Hoewel ik dat werk nog nooit had gedaan, kon ik goed met geld omgaan. Maar waar ik destijds altijd een beetje nerveus van werd, was een nieuw iemand tegenkomen in een situatie die me niet ver-

trouwd was; dat zal dan wel komen door mijn tijd in de gevangenis. Niet dat het heel erg was, ik viel gewoon even stil voordat ik antwoord gaf als iemand iets tegen me zei, een moment van aarzeling tussen hun vraag en mijn antwoord, waardoor ze dachten dat ik geestelijk niet helemaal in orde was. Vijf, tien seconden, wie zal het zeggen. Ik zag de mensen kijken: eerst verbaasd, dan bezorgd en geërgerd. En ook weleens gefrustreerd of boos. Sommigen dachten dat ik het erom deed. Een vent op kantoor zei ooit: ‘*Lunsee hai*, arrogante klootzak!’ Dat riep hij hardop en recht in mijn gezicht, maar zonder op een reactie te rekenen, alsof iedereen het met hem eens was en ik een doofstomme die er toch niks van verstond. ‘Hoe het ook komt,’ zei mijn baas na een paar maanden – ze was heel aardig en een en al begrip –, ‘het lijkt ons beter dat je stopt met werken. Ga naar huis en neem je rust.’ Tot dan toe had ik niet beseft hoezeer ik in die drie jaar was veranderd, maar door het verlies van die baan werd duidelijk dat ik een ander mens was geworden. Ik kan je niet precies zeggen hoe het kwam, maar ik was mezelf niet meer. Daarna heb ik nog een paar keer naar een kantoorbaan gesolliciteerd, maar dat heeft nooit iets opgeleverd.

En daarom zeg ik dat ik van geluk mag spreken. Ik werk niet, maar ik leef. Mijn dagen verlopen in alle rust. Ik durf zelfs te zeggen dat ik gezegend ben.

[*Lange stilte.*]

Soms... [*Aarzelt, steekt zijn hand uit en pakt zijn kop thee, maar zonder ervan te drinken.*] Natuurlijk denk ik weleens aan die avond terug. Daar ontkom je niet aan. Dan denk ik aan die twee anderen, Keong en die Bengalees. Ik weet wat je nu denkt dat ik ga zeggen: dat ik hun gezichten voor me zie en dat ik erdoor word gekweld, maar dat is niet zo. Ik voel helemaal niks, voor geen van beiden, geen haat, geen medelijden. Ik zou boos kunnen zijn op Keong, het was misschien anders gelopen als hij

niet was teruggekeerd en me had opgezocht. Hij had daarin een keus. Hij had me niet hoeven vragen om al die dingen te doen.

Als ik nu aan hem denk, dan zie ik niet de Keong van die avond voor me. Ik zie hem zoals ik hem drie jaar later zag in de rechtszaal, toen ik in beroep was gegaan. Het witte overhemd met lange mouwen, zijn nette kapsel, en ook hoe hij tot de rechter sprak, kalm en eerbiedig. Je zou denken dat hij een vertegenwoordiger was van een IT-bedrijf in Petaling Jaya. Ik herkende hem eerst niet eens, ik dacht dat hij iemand anders was, dat de aanklagers de verkeerde persoon naar de rechtszaal hadden meegenomen. De advocaten vroegen wie hij was en hij gaf kort antwoord: hij was importeur van bevroren knoedels uit China, dat leverde hem een vast inkomen op, hij had een Toyota Camry en een hypotheek, afgesloten bij de Hong Leong-bank. Kort daarvoor was hij op vakantie geweest in Australië en nu spaarde hij om zijn dochter daar over zeven of acht jaar naar een kostschool te kunnen sturen, als ze oud genoeg was om alleen te reizen. Ze was net begonnen op een particuliere school in Cheras, dicht bij huis, want dan kon hij de nodige tijd aan haar spenderen. Zodra hij klaar was met zijn werk, haastte hij zich naar huis en bracht hij de hele avond met zijn vrouw en dochter door, ze aten samen, hij hielp zijn dochter met haar huiswerk en keek een beetje tv. Een leergierig meisje, echt een bètakind!

Hij sprak zachtjes, alsof hij niet wilde dat ik het hoorde. Ik zat aan de andere kant van de zaal en kon hem soms nauwelijks verstaan. Hypotheek. Laptop. Speelplaats. Een spreker die zich leek te schamen voor zijn manier van leven. Waarom zou iemand zich voor een dergelijk leven generen? Toen pas drong tot me door dat dit Keong was, de jongen die ik had gekend sinds mijn tienertijd, en besepte ik waarom hij dat zo pijnlijk vond. Hij schaamde zich vanwege mijn schande, of beter gezegd, hij

schaamde zich ervoor dat hij gelukkig was, terwijl de hele wereld getuige kon zijn van mijn schande. Als kinderen hadden we heel veel gedeeld. Mensen zeiden weleens: ‘Het heeft geen zin Ah Hock een ijsje te geven, want dan geeft hij de helft aan dat rotjoch Keong.’ Maar wat we niet konden delen, was tijd. Die kon alleen maar in het voordeel werken van een van ons.

En ik dacht: natuurlijk is hij veranderd. In de jaren dat ik had vastgezet, met periodes waarin ik óf dag en nacht lag te slapen, óf dag en nacht wakker lag, wat wekenlang kon duren zodat ik niet alleen elk besef van tijd verloor, maar ook mijn weerstand tegen het idee dat elke dag anders moest zijn, was Keong een ander geworden. In een dergelijke lange periode kan iedereen veranderen, kan iedereen een gloednieuw leven beginnen. Keong was altijd trots geweest op zijn haar, de lange pony die hij op zijn vijftiende in een koperachtige oranje tint had laten verven, een kleur die hij trouw was gebleven tot aan de avond dat we elkaar voor het laatst hadden gezien. Ik zei weleens voor de grap: ‘Hé grote broer! Nog even en je wordt vader, hou je dan gewoon datzelfde gangsterkapsel, *meh?* ‘Blond’, noemde hij het zelf, maar hij zag eruit als een popster uit Hongkong. Hij deed altijd zó [*strijkt met een theatraal gebaar over zijn voorhoofd, gooit het hoofd op ietwat aanstellerige wijze in zijn nek*]. Ik moest daarom lachen. ‘Jij stelt echt geen ene moer voor, net zomin als wij allemaal,’ zei ik hem altijd als hij indruk wilde maken.

Dat haar had hij nu niet meer, hij droeg het kort en de verf was er sinds lang uit gegroeid. Ik had hem sinds we tieners waren niet meer met zwart haar gezien. Hij was zwaarder geworden en daardoor leek hij niet ouder maar jonger, als een tiener die vroeger een blotebillengezicht had, maar nu al zijn babyvet begon te verliezen en een knappe vent werd. Ik kon zien dat hij niet meer rookte en beter te eten kreeg; zijn huid was soepeler,